

ІДЕАЛ ВИХОВАННЯ – ГУМАНІСТИЧНИЙ

Пропонується визначення та модель гуманістичного ідеалу, подається коротка характеристика його сформованості у сучасних старшокласників.

Життя Івана Огієнка було віддано землі українській, боротьбі за кращу долю синів її. Підтвердженням цьому слугує і величезний доробок наукових, публіцистичних та художніх праць ученого, і його невтомна праця науковця, педагога, політика. Особлива увага у діяльності І.Огієнка приділялася питанням виховання: піклувався він про розвиток українських дітей-емігрантів, перебуваючи на посаді міністра віросповідань; завжди надавав надзвичайного значення формуванню особистості українця-патріота, громадянина рідної землі, що поважає мову, культуру та історію свого народу. Сьогодні, в умовах розвитку незалежної української держави, формування такої особистості набуває непересічної значущості. Гуманістичні цінності, в основі яких лежить реалізація власного "Я", розкриття своїх найкращих рис і можливостей відіграють провідну роль у цьому процесі. Знайомлячись з творчістю І.Огієнка, ми бачимо втілення таких гуманістичних принципів: гуманістичне ставлення до особистості будь-якої національності; повага до її прав і свобод; нетерпимість до несправедливості, у якому б місці планети вона не відбувалася; активна перетворювальна діяльність, спрямована на покращення навколишньої дійсності, як говорив сам митець:

Усе життя служити народу,
Усе життя – не бійсь Голготи, –
Добудь йому святу свободу,
І не спиняй у цім роботі! [1:405]

Хоча більшість сучасних дослідників (Р.Г. Аперсян, А.А. Гусейнов, О.Л. Дубко, І.Г. Завойчинська, Н.В. Іванова, С. Карпенчук, А.В. Кір'якова, З.Г. Нігматов, О.В. Слоньовська, В.М. Соболев, М.І. Судаков та ін.) вважають за доцільне впровадження ідей морального ідеалу, невизначеність і абстрактність даної категорії, на нашу думку, не дає конкретних орієнтирів для виховання особистості. Натомість окреслені вище гуманістичні принципи визначають чіткі життєві пріоритети молодой людини.

Спираючись на результати досліджень (С. Холла, К. Левіна, Е. Шпангера, Ж. Піаже, Л.С. Виготського, В.В. Давидова, Л.І. Божович, О.М. Леонтьєва, Д.Б. Ельконіна, І.С. Кона), ми встановили, що період старшого шкільного віку є найбільш чутливим для формування самоусвідомлення, розуміння власних психічних якостей рис, соціально-моральної самооцінки. Отже, саме старші школярі потребують підтримки у становленні власної особистості, що відбувається через формування ідеалу.

Під **гуманістичним ідеалом** старшокласників ми розуміємо змодельований в індивідуальній свідомості образ свого "кращого я", що слугує мотивом перетворювальної діяльності суб'єкта, яка ґрунтується на принципах ціннісного ставлення до себе, до інших, до Батьківщини, до всіх народів, до природи; знанні своїх прав і свобод та умінні їх захистити; пріоритеті моральних цінностей.

Створена нами модель гуманістичного ідеалу старшокласників є спробою передати його ознаки та прояви у позакласній виховній роботі (рис. 1).

Одними з провідних ознак гуманістичного ідеалу старшокласників ми вважаємо сформованість ціннісного ставлення до себе, до інших, до Батьківщини, до всіх народів, до природи як таке відношення людини до об'єкта, що характеризується усвідомленням його значущості, ґрунтується на гуманістичних принципах і виступає регулятором у відносинах між особистістю та навколишнім світом.

Ціннісно ставитися до власної особистості означає приймати себе, цінувати свої якості, думки, переживання, діяльність. Це не самозадоволення, а постійний пошук себе кращого, віра у власні сили. Інтерес до себе як до особистості повинен поширюватися і на людей, що знаходяться поруч. Ціннісне ставлення до інших зумовлює проникнення до сфери їх почуттів, здатність поставити себе на місце іншого, емпатійний відгук на його переживання. Така взаємодія зі світом призводить до усвідомлення того, що людина є найвищою цінністю, виступає метою буття, а не засобом для досягнення певних цілей. Тому визначальними у ставленні до неї є толерантність і повага.

Ціннісне ставлення до Батьківщини і всіх народів є ознаками гуманістичного ідеалу, що впливають з перших двох названих рис. Ставлячись до своєї Батьківщини з ціннісних позицій, особистість поважає мову, історію, звичаї свого народу, його символіку, гімн; вірить у життєвий потенціал рідної держави; турбується про її благо і готова завжди захищати національні інтереси.

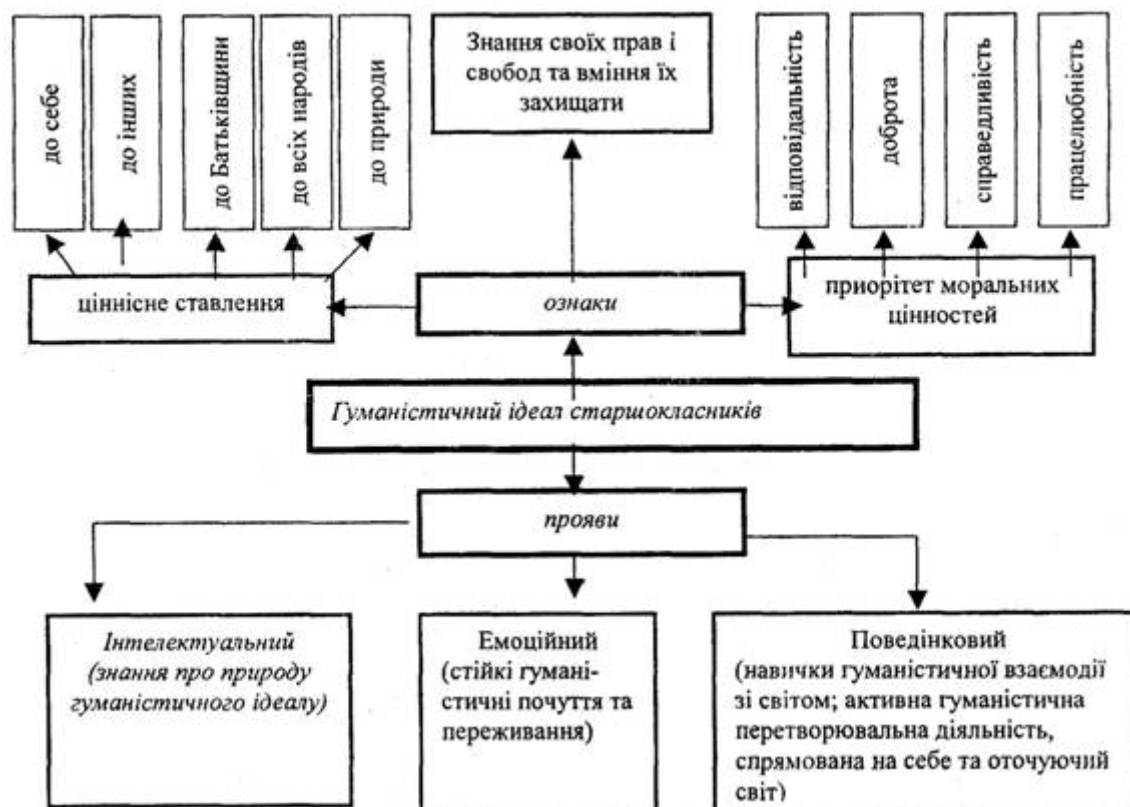
Громадянин, який ціннісно ставиться до рідної землі, обов'язково цінує й інші народи, адже запорукою збереження національних інтересів є толерантне ставлення до всіх народів. Воно проявляється у повазі до прав, свобод, національних особливостей інших народів; здатності вирішувати проблеми з різноманітними етнічними та релігійними групами шляхом компромісу.

Значущою ознакою гуманістичного ідеалу вважаємо також сформованість ціннісного ставлення до природи, яке виявляється у причетності до всіх природних явищ, охороні та примноженні природних багатств, активній боротьбі з усім, що шкодить природному середовищу. Це стосується не лише оберігання природи рідного краю, своєї Батьківщини, але і планетарного екологічного середовища в цілому.

Знання своїх прав і свобод та вміння їх захистити виступають основою моральності, допомагають особистості досягнути соціальної зрілості. Саме завдяки цій ознаці гуманістичний ідеал набуває дієвості.

Наступна ознака, яку ми виділили у моделі гуманістичного ідеалу, – пріоритет моральних цінностей, під якими ми розуміємо етичну категорію, що характеризує сукупність абстрактних ідей, які втілюють у собі суспільні уявлення про еталон поведінки між окремими людьми і цілими народами в гармонії з внутрішнім "Я" особистості. Основними моральними цінностями, що входять до структури гуманістичного ідеалу старшокласників є, на нашу думку, доброта (чуйне ставлення до всього живого), справедливість (об'єктивне, неупереджене ставлення до себе і світу, пов'язане з поняттям невід'ємних прав людини), відповідальність (усвідомлений обов'язок відповідати перед своїм сумлінням і суспільством за кожний власний вчинок, дію, слово), працелюбність (потреба докладати свою фізичну або розумову енергію на створення або перетворення матеріальних і/або духовних цінностей).

Модель гуманістичного ідеалу старшокласників

Виробляючи моральні цінності у різних видах життєдіяльності, через розв'язання внутрішніх і зовнішніх конфліктів, особистість пізнає себе, формує цілі свого існування та реалізує їх у дійсності. Проявами гуманістичного ідеалу старшокласників виступають, на наш погляд, насамперед інтелектуальний, емоційний і поведінковий. Інтелектуальний прояв – перша необхідна сходинка гуманістичного ідеалу. Він відображає глибину і повноту сформованості знань про природу гуманістичного ідеалу, що включає розуміння таких моральних цінностей, як доброта, справедливість, працелюбність; усвідомлення ціннісного ставлення до себе, до інших, до Батьківщини, до всіх народів, до природи, а також розуміння своїх прав і свобод. Емоційний прояв є важливим показником сформованості гуманістичного ідеалу, адже за умов відсутності стійких гуманістичних почуттів і переживань ознаки гуманістичного ідеалу можуть вважатися сформованими формально, а дієві гуманістичні чинники залишаються незадіяними. Поведінковий прояв виступає визначальним у структурі гуманістичного ідеалу старшокласників. Через нього знаходять реалізацію навички гуманістичної взаємодії зі світом в активній гуманістичній перетворювальній діяльності, спрямованій на себе та оточуючий світ.

Найважливішими компонентами перетворювальної діяльності, спрямованої на себе, ми вважаємо самопізнання (цілеспрямований процес вивчення власної особистості, що включає самоспостереження, аналіз об'єктивних результатів власних дій та вчинків, аналіз ставлення до себе інших людей тощо), самооцінку ("оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей") [2:583], самовиховання ("свідома діяльність, спрямована на якомога більш повну реалізацію себе як особистості") [2:580], цілепокладання (процес зародження нових цілей у діяльності людини, основою якого виступає її предметно-матеріальна, трудова діяльність, спрямована на перетворення себе та оточуючого світу).

Показником перетворювальної діяльності, спрямованої на інших, виступає активність у громадському житті класу, школи, міста, країни. Остання ланка проявів гуманістичного ідеалу є найбільш важливою при його формуванні у старшокласників.

Проведене нами дослідження засвідчило, що у 51% старшокласників ознаки гуманістичного ідеалу сформовані на початковому рівні, у 49% – на середньому. Отже, більшість молодих особистостей не розуміє у повній

мірі гуманістичної сутності доброти, справедливості, відповідальності та працелюбності; не прагнуть самовдосконалення; здебільшого не вірять у свої сили; цінують індивідуальність, вчинки, дії тільки близьких собі людей; у життєвий потенціал рідної держави не вірять; нетолерантно ставляться до інших народностей; природоохоронною діяльністю не займаються; не знають свої права і свободи та не вміють їх захистити цивілізованим шляхом; активність у громадському житті класу, школи, міста з власної ініціативи не виявляють.

Чи зможуть ці школярі стати будівничими майбутнього, особистого, національного, загальнолюдського? Зможуть, якщо класні керівники, батьки, психологічна служба об'єднають свої зусилля та допоможуть юній особистості змодельовати в індивідуальній свідомості образ свого "кращого я", визначити пріоритетні шляхи розвитку та навчитися прийомам їх реалізації.

Отже, формування гуманістичного ідеалу старшокласників виступає нагальною потребою розвитку юнацтва та передумовою становлення незалежної української держави. І справдяться тоді слова патріота нашої землі І.Огієнка: "...незабаром повстане Україна, Україна вільна й соборна" [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимошик М.С. "Лишусь навіки з чужиною...". Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження: Наукове видання / Передмови О.Кравченка та В.Скопенка. – К.: Наша культура і наука; Вінніпег: Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – 548 с.
2. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Мн.: Харвест, 1998. – 800 с.
3. Vachuns'kyj J.A. L'jahots'kyj // L'Ukraine (Lausanne). – 1918, – May 2. – №3.
4. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: Монографія. – К.: ІЗМН, 1997. – 192 с.
5. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1982. – 207 с.

Матеріал надійшов до редакції 31.11.2001 р.

Дорошенко Е.Г. Идеал воспитания – гуманистический.

В статье предлагается определение и модель гуманистического идеала, приводится короткая характеристика его сформированности у современных старшеклассников.

Doroshenko K. G. Humanistic ideal of upbringing.

The article presents the definition and the model of humanistic ideal as well as a brief characteristic of its formation in senior pupils' world outlook.